

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระ” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาความคิดเห็นเปรียบเทียบความคิดเห็น ปัญหา แนวทางแก้ไข เพื่อนำไปพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระให้มีประสิทธิภาพ บังเกิดผลดีกับนักเรียนต่อไป

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูและนักเรียนของโรงเรียนพรานีลวัชระซึ่งสุ่มมาจากกลุ่มประชากร โดยกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตาราง Krejcie and Morgan สุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (ชนิดที่เป็นสัดส่วน) ได้กลุ่มตัวอย่างครู จำนวน 44 คน และนักเรียน จำนวน 270 คน ทั้งหมด จำนวน 314 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถาม 2 ชุด คือ แบบสอบถามสำหรับครูและแบบสอบถามสำหรับนักเรียน แบบสอบถามความคิดเห็นทั้ง 2 ชุด แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยมีลักษณะเป็นคำตอบชนิดเลือกตอบ (check list) จำนวน 4 ข้อ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัว

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตยเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับ จากมากที่สุดถึงน้อยที่สุด คำถามแบ่งออกเป็นสองด้าน ได้แก่ ด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย จำนวน 34 ข้อ (การวบรวม 18 ข้อ สามัคคีธรรม 11 ข้อ ปัญญาธรรม 5 ข้อ) และด้านระบบประชาธิปไตย จำนวน 6 ข้อ รวม 40 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระ เป็นการตรวจสอบรายการ (check list) แบบปลายเปิดและให้เสนอแนะแนวทางแก้ไข

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความคิดเห็นของครูและนักเรียน เกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระ แบ่ง 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ครูที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุสูงกว่า 50 ปี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี เคยได้รับการอบรมในเรื่องการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ในส่วนของนักเรียนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อยู่ในสภาพครอบครัวอบอุ่น มีรายได้สูงกว่า 10,000 บาท และเคยได้รับการชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระ พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย โดยรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนอยู่ในระดับมากทั้งด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณารายด้านพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนอยู่ในระดับมากทั้งด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย เมื่อพิจารณารายด้านในแต่ละด้านทั้ง 2 ด้าน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านย่อยของวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า ครูมีความคิดเห็นในระดับมากทั้ง 2 ด้านย่อย ได้แก่ ด้านการวชิธรรม และสามัคคีธรรม ส่วนที่พบว่ามีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านปัญญาธรรม ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านย่อยของวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นในระดับมากทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการวชิธรรมและด้านสามัคคีธรรม ส่วนที่พบว่ามีความ คิดเห็นในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านปัญญาธรรม

เมื่อพิจารณารายละเอียดของด้านข้อวิถีชีวิตประชาธิปไตย สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ในส่วนของคารวธรรม พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย (คารวธรรม) โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากัน คือ แสดงความเคารพต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และการเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ส่วนความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ ยกมือขออนุญาตประธานหรือผู้ที่กำลังพูดอยู่ทุกครั้งก่อนที่จะพูด และตั้งใจฟังในขณะที่คนอื่นกำลังพูด ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย (คารวธรรม) โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปฏิบัติตามกฎหมาย รองลงมา คือ การแสดงความเคารพต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ส่วนความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ คือ ตั้งใจฟังในขณะที่คนอื่นกำลังพูด พูดด้วยถ้อยคำสุภาพ ไม่กล่าวร้าย เสียดสีผู้อื่น ชักชวนคนอื่นให้ปฏิบัติและเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และยกมือขออนุญาตประธานหรือผู้ที่กำลังพูดอยู่ทุกครั้งก่อนที่จะพูด

1.2 ในส่วนของสามัคคีธรรม พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย (สามัคคีธรรม) โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่าครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ยินดีรับฟังคำติชมของผู้อื่น รองลงมา มีค่าเฉลี่ยในระดับเท่ากัน คือ ชื่นชมผลงานของกลุ่มและให้กำลังใจเพื่อน ในหมู่คณะ ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย (สามัคคีธรรม) โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ชื่นชมผลงานของกลุ่ม รองลงมา คือ ยินดีรับฟังคำติชมของผู้อื่น ส่วนความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางมี 1 ข้อ คือ เสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่นหรือส่วนรวม

1.3 ในส่วนของปัญญาธรรม พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย (ปัญญาธรรม) โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ระบุและอธิบายเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจ ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้าน วิถีชีวิตประชาธิปไตย (ปัญญาธรรม)

โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเพียง 1 ข้อ คือ พุดหรือเขียนแสดงความคิดเห็นโดยใช้เหตุผล นอกนั้นก็มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง โดยความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือรวบรวมข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากหลายๆ แหล่งข้อมูล

2. ด้านระบบประชาธิปไตย จากการวิจัย พบว่า ครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนด้านระบบประชาธิปไตย โดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเป็นส่วนใหญ่ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เข้าร่วมกิจกรรมในการเลือกตั้งทุกชั้นตอนตามบทบาทหน้าที่ รองลงมา คือ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยความสมัครใจ ส่วนรวมคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง มีเพียงข้อเดียว คือ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานกลุ่มเพื่อนำมาใช้เป็นข้อเสนอแนะกลุ่ม ส่วนนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนด้านระบบประชาธิปไตยโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยพบว่ารายข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มคือความสมัครใจ และรองลงมา คือ เข้าร่วมกิจกรรมในการเลือกตั้งทุกชั้นตอน ตามบทบาทหน้าที่

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนพรานี่ลว้ชระ โดยรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนความคิดเห็น พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อในแต่ละด้านย่อยพบดังนี้

1. ด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย จากการวิจัย พบว่า โดยภาพรวมความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยด้านนี้ไม่แตกต่างกันเมื่อพิจารณารายด้านย่อย พบว่าทุกด้านย่อยไม่แตกต่างกันและเมื่อพิจารณารายละเอียดของด้านย่อยวิถีชีวิตประชาธิปไตย สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ในส่วนของคารวธรรม พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยโดยนักเรียนในโรงเรียนในรายข้อของคารวธรรมในเรื่องปฏิบัติตนต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ชักชวนคนอื่นให้ปฏิบัติและเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตั้งใจฟัง ในขณะที่คนอื่นกำลังพูด ไม่ใช่หรือหยิบสิ่งของของผู้อื่นและของส่วนรวมโดยไม่ได้รับอนุญาต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนรายข้ออื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

1.2 ในส่วนของสามัคคีธรรม พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียน ในรายชื่อของสามัคคีธรรมในเรื่องของชื่นชมผลงานของกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนรายชื่ออื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

1.3 ในส่วนของปัญญารธรรม พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียน ในรายชื่อของปัญญารธรรมทุกข้อไม่แตกต่างกัน

2. ด้านระบบประชาธิปไตยจากการวิจัย พบว่า โดยภาพครูและนักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียน ไม่แตกต่างกันและเมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมในการเลือกตั้งทุกขั้นตอนตามบทบาทหน้าที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนรายชื่ออื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

ตอนที่ 4 ปัญหาและแนวทางแก้ไขของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนพรานีลวัชระ พบว่า ครูและนักเรียนพบปัญหาและมีแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย ดังนี้

ครูมีปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนใน โรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย สูงสุด 3 อันดับ คือ นักเรียนไม่เชื่อฟังสารวัตรนักเรียน นักเรียนขาดระเบียบวินัยในตนเอง และครูขาดการดูแลติดตามนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

ครูได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย สูงสุด 3 อันดับ คือ ฝึกสารวัตรนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง จัดระบบดูแลนักเรียนให้ต่อเนื่อง และฝึกอบรมนักเรียนให้รู้จักหน้าที่

นักเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนใน โรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย สูงสุด 3 อันดับ คือ นักเรียนไม่เชื่อฟังสารวัตรนักเรียน นักเรียนขาดความรับผิดชอบ และนักเรียนที่เป็นรุ่นพี่ไม่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง

นักเรียนได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนในโรงเรียนด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตย สูงสุด 3 อันดับ สารวัตรนักเรียนต้องทำตัวอย่างที่ดี ฝึกระเบียบวินัยในกลุ่มสี่แข่งขันกัน และให้ครูเข้มงวดนักเรียนมากกว่านี้

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนใน โรงเรียนพรานีลวัชระ เมื่อพิจารณาผลการวิจัย พบว่า

1. ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากครูและนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนิน กิจกรรมพัฒนาประชาธิปไตยในด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบบประชาธิปไตยในโรงเรียนเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องผลการวิจัยที่พบว่า ครูส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรมในเรื่องการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน รวมทั้งนักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรมประชาธิปไตย ส่งผลให้ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการดำเนินงานประชาธิปไตยในโรงเรียนมีการพัฒนาในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดของคุณลักษณะของวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นตรงกันในภาพรวมด้านคารวธรรมและสามัคคีธรรมอยู่ในระดับมาก ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางที่ตรงกัน คือ ตั้งใจฟังในขณะที่คนอื่นกำลังพูดและยกมือขออนุญาตประธานหรือผู้ที่กำลังพูดอยู่ทุกครั้งก่อนที่จะพูด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนยังขาดทักษะในเรื่องนี้ ครูผู้สอนควรฝึกให้นักเรียนมีทักษะในด้านนี้เพิ่มมากขึ้น เพราะปัจจุบันนักเรียนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการฟังเป็นอย่างมากและนักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลางในเรื่องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผู้อื่นหรือส่วนรวม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมในด้านนี้น้อยมาก เนื่องจากโรงเรียนมีกิจกรรมในด้านอื่นเป็นส่วนมาก ดังนั้น โรงเรียนจึงควรจัดกิจกรรมในเรื่องการเสียสละเพื่อส่วนรวมให้มากยิ่งขึ้น ส่วนในด้านปัญญารธรรมอยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระดา ชุติกราน (2544 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า วิธีประชาธิปไตยของนักเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษา จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของฝ่ายโรงเรียนและนักเรียนด้านคารวธรรมสามัคคีธรรมอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านปัญญารธรรมอยู่ในระดับปานกลาง และจากงานวิจัยเมื่อพิจารณารายชื่อของ ด้านปัญญารธรรม พบว่า ส่วนมากครูและนักเรียนมีความคิดเห็นในระดับปานกลางเหมือนกัน แต่มี 1 ข้อ ที่แตกต่างกัน คือ ครูมีความคิดเห็นในระดับมากแต่ นักเรียนมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง คือ พูดหรือเขียนแสดงความคิดเห็น โดยใช้เหตุผล ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนยังขาดทักษะในเรื่องนี้ ครูผู้สอนควรให้ผู้เรียนได้มีการฝึกฝนให้มาก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ นาวิ รังสิวรารักษ์ (2534, หน้า 71-72) ที่ว่าครูมีบทบาทที่สำคัญในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาให้นักเรียนรู้จักกล้าแสดงออกด้วยการซักถาม หรือแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ส่วนด้านระบบประชาธิปไตย พบว่า ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเกือบทุกข้อ แต่มีอยู่ 1 ข้อ ที่ครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง คือ ติดตามและประเมินผลจากการปฏิบัติงานของกลุ่ม เพื่อนำมาใช้เป็นข้อเสนอแนะกลุ่ม ดังนั้นครูควรฝึกให้นักเรียนรู้จักการทำงานระบบกลุ่มให้มากและควรฝึกให้นักเรียนรู้จักการประเมินผลการทำงานกลุ่มเพื่อนำไปเป็นข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานจะทำให้การทำงานในระบบกลุ่มดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรทัย หงษ์ทอง

(2535 : บทคัดย่อ) ที่ว่าครูมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องฝึกให้นักเรียนมีการปฏิบัติงานในระบบกลุ่มควรจัดกิจกรรมบ่อยๆ เพื่อให้นักเรียน เกิดความชำนาญและมีทักษะที่ดีขึ้น

2. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียน พบว่า ความคิดเห็นของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและด้านระบบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากทั้งครูและนักเรียนรับรู้การดำเนินงานส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนตรงกัน โดยทางโรงเรียนได้มีการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยซึ่งกำหนดเป็นโครงการต่อเนื่องในแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนทุกปี อีกทั้งกิจกรรมที่จัดให้นักเรียนปฏิบัติครอบคลุมทั้ง 2 ด้านคือ ด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบบประชาธิปไตย สอดคล้องกับคำกล่าวของ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2527, หน้า 117) ที่ว่าการที่บุคคลใดรับรู้ในสิ่งที่ไม่แตกต่างกัน ผลที่ได้จะไม่แตกต่างกัน จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณารายชื่อของด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย พบว่า การปฏิบัติตนต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ การเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ชักชวนคนอื่นให้ปฏิบัติและเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ตั้งใจฟังในขณะที่คนอื่นกำลังพูด ไม่ใช่หรือหยิบสิ่งของของผู้อื่นและของส่วนรวมโดยไม่ได้รับอนุญาต ชื่นชมผลงานของกลุ่มและด้านระบบประชาธิปไตยในส่วนของเข้าร่วมกิจกรรมทุกชั้นตอนตามบทบาทและหน้าที่ ทั้งครูและนักเรียนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างบุคคล เพศวัย ความสามารถความสนใจสอดคล้องกับคำกล่าวของ สาโรช บัวศรี (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544, หน้า 3-4) ที่ว่าในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลในการนำแนวคิด ปรัชญาประชาธิปไตยในการจัดการศึกษาต้องคำนึงถึง ความแตกต่างกันระหว่างบุคคล ความถนัด ความสามารถ อีกทั้งบทบาทของครูและนักเรียนก็แตกต่างกันด้วย ซึ่งครูมีหน้าที่จัดกิจกรรมพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนมีหน้าที่ปฏิบัติตามกิจกรรมที่ครูกำหนดให้

3. ปัญหาและแนวทางแก้ไขของครูและนักเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยนักเรียน พบว่า เมื่อจัดอันดับสูงสุด พบว่า ทั้งครูและนักเรียนมีปัญหาเหมือนกันอันดับแรก คือ นักเรียนไม่เชื่อฟังสารวัตรนักเรียน ซึ่งแนวทางแก้ไขของครูและนักเรียนว่า ควรมีการฝึกสารวัตรนักเรียนให้ปฏิบัติตามแบบอย่าง ปัญหาที่น่าสนใจของครูที่คิดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ คือ การขาดการดูแลติดตามนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยยงค์ สุวรรณ์ (2532 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาบทบาทของครูผู้สอนในการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสกลนคร พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาขาดการติดตามผล และตรงกับปัญหาที่สำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 28) ปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นกับการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ ครูขาดการติดตาม ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญเนื่องจากครูมีบทบาทในการคอยให้คำแนะนำ ติดตามการปฏิบัติงานของ นักเรียนเพื่อพัฒนานักเรียนไปสู่เป้าหมาย ปัญหาที่น่าสนใจอีกเรื่องในส่วนของครู คือ นักเรียนขาดระเบียบวินัยในตนเอง และปัญหาที่น่าสนใจที่นักเรียนพบ คือ นักเรียนขาดความรับผิดชอบ ซึ่งทั้งเรื่องของความมีวินัย และความรับผิดชอบนั้นถือเป็นวิถีชีวิตประชาธิปไตยในด้านการธรรม ด้านสามัคคีธรรม ซึ่งจะได้มีการนำไปแก้ไขปรับปรุงต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1.1 โรงเรียนควรมีการดำเนินการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง
- 1.2 จากผลการวิจัยพบว่าความคิดเห็นด้านปัญญารธรรมอยู่ในระดับปานกลาง โรงเรียนควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเรื่องปัญญารธรรมให้มากยิ่งขึ้น
- 1.3 ผู้บริหารและครูควรมีการนิเทศ ติดตามการดำเนินกิจกรรมที่พัฒนาประชาธิปไตยเพื่อการส่งเสริมประชาธิปไตยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- 1.4 ครูควรจัดกิจกรรมฝึกในเรื่องมารยาทการฟังและการพูดอย่างมีเหตุผล
- 1.5 ครูควรจัดกิจกรรมฝึกให้นักเรียนรู้จักการเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 1.6 ควรมีการฝึกอบรมสารวัตรนักเรียนให้รู้จักการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
- 1.7 ครูควรจัดกิจกรรมการเลือกตั้ง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมทุกชั้นตอน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการศึกษาการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน ในการพัฒนาประชาธิปไตยของโรงเรียน
- 2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครู ในการจัดกิจกรรมพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน
- 2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดกิจกรรม ฝึกฝนความมีวินัยและความรับผิดชอบต่อของนักเรียน